

Teksten
i grammatikken

Thomas Hestbæk Andersen
Alexandra Emilie Møller Holsting

Teksten i grammatikken

Syddansk Universitetsforlag 2015

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2015
University of Southern Denmark Studies in Linguistics vol. 26
Sats: Unisats ApS
Trykt af Specialtrykkeriet Viborg A/S
Omslag: Donald Jensen, Unisats ApS
ISBN: 978 87 7674 909 5

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden mangfoldiggørelse af denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse eller ifølge overenskomst med Copy-Dan

Syddansk Universitetsforlag
Campusvej 55
5230 Odense M

www.universitypress.dk

Indhold

Forord	9
1 Ind i sprogbeskrivelsen	15
1.1 Sproget er en ressource	15
1.2 Sprogbeskrivelsen foregår på tre niveauer	17
1.3 Sproget rummer fire hovedtyper af betydning	19
2 Ind i grammatikken	21
2.1 Segmentering af sætningen i led	21
2.2 Sætningens led	23
2.3 Verbets form	27
2.4 Sætningens form	31
3 Ind i betydningen	49
3.1 Sætningen betyder flere ting på samme tid	49
3.2 Sætningens eksperientielle betydninger	49
3.3 Sætningens interpersonelle betydninger	52
3.4 Sætningens tekstuelle betydninger	57
3.5 Sætningens logiske betydninger	58
4 Eksperientiel leksikogrammatik: begivenhed	61
4.1 Processer, Particpanter og Cirkumstantialer – et generelt blik	64
4.2 Materielle Processer	70
4.3 Verbale Processer	94
4.4 Mentale Processer	114
4.5 Relationelle Processer	137
4.6 Skabelse eller håndtering	157
4.7 Grænser mellem typer af Processer	159
4.8 Kausalitetsprocesser	163
4.9 Cirkumstantialer	166

5	Interpersonel leksikogrammatik: argumentation og ståsted	185
5.1	Argumentation	186
5.2	Ståsted	214
6	Tekstuel leksikogrammatik: meddelelse	229
6.1	Systemet THEMA	230
6.2	'Fast Thema' og 'Frit Thema'	233
6.3	Konstituenten foran det typiske Thema	246
6.4	Tekstuelle Adjunkter: Konnektorer	258
6.5	Netværk for THEMA	268
7	Logisk leksikogrammatik: forbindelse	269
7.1	Den taktiske forbindelse	269
7.2	Den logiko-semantiske forbindelse	279
7.3	Sætningskomplekser af mere end to sætninger	290
7.4	Samlet netværk for sætningskompleksitet	292
7.5	Interpersonelle og tekstuelle konsekvenser af sætningskomplekset	292
8	Grupper og fraser	297
8.1	Et introducerende rids over grupper og fraser	297
8.2	Rang	298
8.3	Nominalgruppen	300
8.4	Verbalgruppen	305
8.5	Præpositionalfrasen	311
8.6	Nominaliseringen	312
9	Tekstmønstre	317
9.1	Det eksperientielle netværk	317
9.2	Ytringsfunktioner i dialogisk struktur	321
9.3	Thema-udvikling	324
9.4	Tekstur	330
9.5	Projektion: tekst i tekst	345

10	Kontekst	361
10.1	Felt	362
10.2	Relation	364
10.3	Måde	366
10.4	Situationskonteksten i praksis	369
10.5	Situation og kultur	374
11	Tekstanalyse og -vurdering	377
11.1	Leksikogrammatikken	378
11.2	Tekstmønstrene	385
11.3	Et metafunktionelt blik på tekstens kvaliteter	388
11.4	Konteksten	393
11.5	Tekstvurdering	397
12	Sprogbeskrivelsens teoretiske forankring	401
12.1	To systemisk-funktionelle dimensioner: instantiering og metafunktion	402
12.2	Den socialsemiotiske opfattelse af betydning	410
	Appendiks: netværk	421
	Bibliografi	425
	Stikordsregister	435

Forord

Teksten i grammatikken handler om sprog – om dansk. Al sproglig frembringelse er kendetegnet ved, at det har en form og en betydning. Vi kan derfor – groft sagt – beskrive sprog ud fra enten dets form eller dets betydning, og sådanne opdeltede sprogbeskrivelser er da også den type af sprogvidenskabelige arbejder, vi oftest støder på. Beskrivelsen af sprogets form er groft sagt blevet kaldt grammatik (eller syntaks), mens beskrivelsen af sprogets betydning er kendt som studiet af semantik. I denne bogs systemisk-funktionelle beskrivelse af det danske sprog bygger vi bro over beskrivelsen af grammatik og semantik, idet vi beskriver sproget både som form og som betydning. Vi finder det vigtigt at betragte sprogets former og betydninger samlet, eftersom de to indvirker på hinanden: Sprogets former giver mulighed for forskellige betydninger, samtidig med at sprogets betydninger ikke kan formes vikårligt af alle de formmæssige muligheder, sproget rummer. Af den grund er en sprogbeskrivelse, der ikke tager højde for både sproglig form og sproglig betydning, problematisk og reduktionistisk.

Mange sprogbeskrivelser er derudover kendetegnet ved, at de ikke har blik for sprogets multifunktionalitet, altså for sprogets forskellige typer af betydning; sproget organiserer fire forskellige overordnede typer af betydning – vi kalder dem sprogets metafunktioner, nemlig eksperientiel betydning om den ydre og den indre, mentale verden, interpersonel betydning om mellemmenneskelige roller og relationer i verden, tekstuel betydning om sprogets organisering i og som tekst og logisk betydning om sprogets evne til at koble flere begivenheder og perspektiver. Den systemisk-funktionelle sprogbeskrivelse i denne bog beskæftiger sig med alle fire typer af betydning.

Med sin forening af beskrivelsen af sproglig form og sproglig betydning og med sit blik for sprogets fire distinkte metafunktioner tilbyder den systemisk-funktionelle sprogbeskrivelse et rigt og mangefacetteret begrebsapparat til analyse af en tekst fra dens mindste grammatiske elementer til dens mest omfangsrige tekstmønstre – og herudover til analyse af den situation, altså den kontekst, hvori teksten har en funktion. Det fundamentale i nærværende sprogbeskrivelse, og dermed i den metode til tekstanalyse, vi her tilbyder, er sætningen. Sætningen er altså den helhed, som vi tager udgangspunkt i, når vi beskriver, hvordan og hvorfor en tekst betyder det, den gør. Vi betragter og beskriver således 'teksten i grammatikken'.

Hvordan er bogen opbygget?

Kapitlerne 1, 2 og 3 er introducerende kapitler. I kapitel 1 introducerer vi sprogbeskrivelsens teoretiske og metodiske fundament. Denne introduktion har vi gjort så kort som mulig, for at vi hurtigt kommer i gang med at beskæftige os med beskrivelsen af det danske sprog (frem for beskrivelsen af teori om sprog). En uddybning af det teoretiske fundament under sprogbeskrivelsen – altså et rids over det systemisk-funktionelle teorikompleks – findes i kapitel 12. I kapitel 2 introducerer vi til det danske sprogs grammatik med særlig vægt på sproglig form. Vi præsenterer således en række sproglige former, som det er brugbart at kende i læsningen af resten af bogen. Herudover præsenterer vi i kapitel 2 en formbaseret funktionsstruktur af den danske sætning, og herfra introducerer vi i kapitel 3 sætningens forskellige metafunktionelle strukturer, altså dens eksperimentielle, interpersonelle, tekstuelle og logiske betydninger. Kapitel 3 giver således et ganske kort samlet overblik over det, der efterfølgende udfoldes i kapitlerne 4, 5, 6 og 7.

I kapitel 4 beskriver vi sætningens eksperimentielle struktur, i kapitel 5 dens interpersonelle struktur, i kapitel 6 dens tekstuelle struktur, inden vi i kapitel 7 beskriver, hvorledes flere sætninger kan kobles i et kompleks af sætninger. Disse kapitler er bogens centrale, idet de rummer den multi-metafunktionelle beskrivelse af den danske sætning.

Kapitlerne 8, 9 og 10 er ikke fokuseret på sætningen. I kapitel 8 bevæger vi os 'under' sætningens niveau og beskriver grupper og fraser i sproget, altså de elementer, som en sætning sammensættes af. I kapitel 9 bevæger vi os 'over' sætningens niveau og beskriver en række mønstre, som på tværs af de enkelte sætninger binder en tekst sammen til en helhed. Og i kapitel 10 bevæger vi os helt 'ud over' grænsen for teksten og præsenterer en metodik til at analysere den situation, hvori teksten spiller en rolle.

Vi afrunder sprogbeskrivelsen med kapitel 11, hvori vi præsenterer en tekstanalyse. I denne tekstanalyse sætter vi bogens begrebsapparat i spil, og herved eksemplificerer kapitel 11, hvorledes dette kan anvendes i praksis.

Det er vores forhåbning, at bogen i sin helhed tydeliggør det, der er vores erfaring: at den systemisk funktionelle beskrivelse af dansk – mere generelt betragtet – er fremragende til at opøve en stor sprogbevidsthed, og at den systemisk-funktionelle metodik – mere konkret betragtet – er et stærkt redskab til tekstanalyse og -vurdering.

Hvad er nyt?

Den systemisk-funktionelle beskrivelse af dansk i *Teksten i grammatikken* adskiller sig markant fra de to hidtidige beskrivelser, som er udkommet under titlerne *Sproget som ressource* (2001) og *Hvad er meningen?* (2005). I dette afsnit vil vi, særligt for den læser, der kender til den ene eller begge de foregående bøger, kort opridse de væsentligste forskelle mellem disse og denne bog.

I nærværende sprogbeskrivelse skelner vi for det første ikke mellem et semantisk lag (: stratum) og et leksikogrammatisk lag, men opererer ud fra en model, som skelner mellem et tekstniveau (som angår sammenhænge på tværs af den enkelte sætning/det enkelte sætningskompleks) og et leksikogrammatisk niveau (som angår sammenhænge inden for den enkelte sætning/det enkelte sætningskompleks), og som på begge disse niveauer forener beskrivelsen af form og betydning. Dette giver en mere intuitivt acceptabel sprogbeskrivelse med sætningen som omdrejningspunkt.

For det andet opererer vi med et basisgrammatisk fundament, hvorpå vi modellerer sprogbeskrivelsens betydningsgrammatiske kategorier, altså dens leksikogrammatik. Med andre ord tager vi udgangspunkt i en formbaseret funktionsstruktur af den danske sætning (: dens topologiske forhold), og herfra beskriver vi sætningens forskellige metafunktionelle strukturer, altså dens eksperientielle, interpersonelle, tekstuelle og logiske betydninger. Det betyder, at vi modsat de tidligere fremstillinger opererer med én struktur, der samler de forskellige metafunktionelle lag.

For det tredje har vi nøje gennemskrevet, uddybet, udvidet og ryddet op i den hidtidige systemisk-funktionelle beskrivelse af dansk, således at denne bog præsenterer en langt mere omfangsrig og kohærent beskrivelse af det danske sprogs leksikogrammatik. Både i de store linjer og i detaljen giver vi en kraftigt justeret sprogbeskrivelse; vi skal ikke gennemgå alle leksikogrammatiske ændringer her, men bemærke de mest prominente:

- I kapitlet om den eksperientielle leksikogrammatik giver vi en revideret og uddybet beskrivelse af sprogets forskellige typer af Processer; beskrivelsen af alle Procestyper har gennemgået en udvikling, men særligt de Verbale og Mentale Processer er systematiseret anderledes en hidtil. Endvidere præsenterer vi en betydningsdrevet beskrivelse af Participanter, ligesom disses optræden i forskellige sætningsstrukturer, herunder i passivkonstruktioner, er uddybet. I denne bog har vi åbnet for, at Participanter kan formes på flere måder end i de tidligere, ovenfor nævnte værker, og det har kompliceret den eksperientielle beskrivelse en anelse, men også gjort den mere funktionel og dermed velegnet til analyse af, hvad der rent faktisk sker i en tekst.
- I kapitlet om den interpersonelle leksikogrammatik giver vi en uddybet beskrivelse af, hvordan sprogets bruges til argumentation, herunder en ny og markant udvidet beskrivelse af sprogets yringsfunktioner, som i denne fremstilling betragtes som leksikogrammatiske størrelser; endvidere har vi uddybet beskrivelsen af de sætningstyper, som former sprogets yringsfunktioner, herunder de sætningsledfunktioner, som er fundamentale i argumentation: Vi præsenterer således en ny definition af Subjektet og en revideret beskrivelse af Subjekter uden eksperientiel betydning (traditionelt kendt som formelle eller foreløbige subjekter), ligesom vi har udvidet beskrivelsen af Finitum. Yderligere har vi justeret beskrivelsen af ståsted (tidligere betegnet standpunkt), ikke mindst modalitet. Vi bemærker yderligere, at nogle funktioner, der i tidligere fremstillinger er blevet anset som

- interpersonelle, i denne bog analyseres som basisgrammatiske (det gælder Prædikator, Komplement og visse Adjunkter).
- I kapitlet om den tekstuelle leksikogrammatik indfører vi en distinktion mellem Frit Thema og Fast Thema, hvorved vi understreger, at Thema er en funktion, der væsentligst virker inden for den deklarativ sætningstype. Det sker ud fra en betragtning om, at alle sætninger har et startpunkt, men at det ikke er i alle sætninger, at startpunktet er udtryk for et tekstuel valg. I samspil med Frit og Fast Thema beskriver vi også et såkaldt Indramningsthema, som indrammer en sætning, idet det optræder foran det typiske Thema. Herudover har vi særligt uddybet beskrivelsen af Konnektorer, altså af Adjunkter med en tekstuel funktion.
  - I kapitlet om den logiske leksikogrammatik bryder vi ganske markant med den hidtidige beskrivelse, idet vi i denne bog betragter langt de fleste bisætninger som indlejrede, altså som havende en funktion i hovedsætningsstrukturen, i stedet for (som tidligere) at lade bisætninger spille rollen som en selvstændig sætning i et sætningskompleks. Dette har ikke mindst betydning for den eksperientielle beskrivelse af Cirkumstantialer med sætningsform. Herudover beskriver vi ikke blot eksperientielle logiko-sematiske betydninger i sætningskomplekset (: elaboration, ekstension og cirkumstantion), men også interpersonelle og tekstuelle forbindelser mellem sætninger.
  - I kapitlet om grupper og fraser har vi tilføjet et afsnit om nominaliseringen.

For det fjerde har vi udfoldet et kapitel om tekstmønstre, altså tekstlige sammenhænge på tværs af den leksikogrammatiske grænse for sætningen/sætningskomplekset. Heri findes nu beskrivelser af det eksperientielle netværk, af ytringsfunktioner i dialogisk struktur, af strategier for Thema-udvikling, af tekstur og af projektion, altså af muligheden for at tilskrive et tekstelement en anden afsender end én selv.

For det femte har vi revideret metoden til kontekstanalyse, så den mere præcist kan anvendes til analysen af situationen omkring en tekst.

For det sjette bemærker vi at vores nye model, som ikke organiserer sig i strata, ikke efterlader rum til idéen om den grammatiske metafor, idet en grammatisk metafor typisk opfattes som en stratal spænding mellem semantisk betydning og leksikogrammatisk form; det betyder imidlertid ikke, at de fænomener, der i andre sammenhænge beskrives med denne term, ignoreres, blot at de her beskrives uden skelen til, om koblingen mellem betydning og form konstituerer en metafor.

Endelig har vi for det syvende inkluderet et kapitel med tekstanalyse, som illustrerer det samlede begrebsapparat, ikke mindst vores metodik til sætningssegmentering. Analysen skal ikke opfattes som en standard eller som normsættende, for det systemisk-funktionelle begrebsapparat giver mulighed for et væld af forskelligt vinklede tekstanalyser; den konkrete analyse(strategi) er valgt, fordi den bedst muligt eksemplificerer bogens begrebsapparat. For øvrigt bemærker vi, at vi i bogens mange eksempler på leksikogrammatiske segmenteringer hele tiden

bygger ovenpå det allerede gennemgåede, altså medtager betragtninger fra tidligere kapitler. På denne måde udvikler beskrivelsesapparatet sig trinvist, ligesom de stadigt mere komplette analyser giver et direkte grundlag for at se sammenhængen mellem begrebsættene i de enkelte metafunktioner på tværs af disse.

Vi vil gerne takke...

Vi takker Uwe Helm Petersen og Flemming Smedegaard, som har været en stor del af de to foregående bogprojekter, vi lægger denne udgivelse ovenpå. Uwe var tilbage i 1997 den, der først inspirerede os til at gå i gang med at studere systemisk-funktionel lingvistik, og han skal have vores dybeste tak for at have været en fantastisk samarbejdspartner i alle årene siden; i forbindelse med denne bog har vi bl.a. nydt godt af hans altid hjertelige gæstfrihed, da vi i 'lige-ved-og-næsten-fasen' tog et par intense arbejdsdøgn i hans sommerhus på Drejø, hvor han med stor entusiasme diskuterede bogen med os fra ende til anden – og for øvrigt forærede os bogens titel. Flemming har ikke været direkte involveret i denne bog, men vi bygger ovenpå bøger, han har spillet en stor rolle i, og især på hans omfattende arbejde med at beskrive den eksperimentielle metafunktion i dansk; vi er taknemmelige for at måtte bruge mange af hans observationer fra hans tidligere arbejder, ikke mindst fra hans monstrøse ph.d.-afhandling.

Vi takker også alle de gode kolleger og fagfæller, som har diskuteret vores sprogbeskrivelse med os, både i forbindelse med denne bog og i forbindelse med de artikler og arbejder, som ligger til grund for (dele af) bogen. Endvidere takker vi alle de studerende, som, idet de er blevet præsenterede for og har arbejdet med de tidligere versioner af en systemisk-funktionel beskrivelse af dansk, har diskuteret dennes styrker og svagheder med os.

Endelig takker vi Syddansk Universitetsforlag, som gennem efterhånden mange år har været en stor støtte i forbindelse med udgivelsen af danske systemisk-funktionelle arbejder.

Alexandra Emilie Møller Holsting & Thomas Hestbæk Andersen
Odense, 2015

Det danske sprog er skønt. Men dansk er også komplekst. Vores sprog tilegner vi os gennem hele livet – mest intenst, selvfølgelig, i vores første leveår, men også som voksne sprogbrugere udvikler vi vores sprog. Hvorfor gør vi os så store anstrengelser for at lære, vedligeholde og udvide vores sprog? Fordi sproget er en fundamental del af vores kommunikation med verden omkring os. Både når vi afsender, og når vi modtager en tekst – altså både når vi taler/skriver, og når vi lytter/læser – benytter vi os af den ressource, som sproget udgør. Det er med andre ord afgørende, at vi har et grundigt kendskab til sproget, både i forbindelse med produktion og reception af tekst. Med *Teksten i grammatikken* tilbyder vi en beskrivelse af dansk, der kan give den nødvendige grundige forståelse. *Teksten i grammatikken* tilbyder således et beskrivelsesapparat, som er brugbart i forbindelse med analyse, vurdering og produktion af tekster.

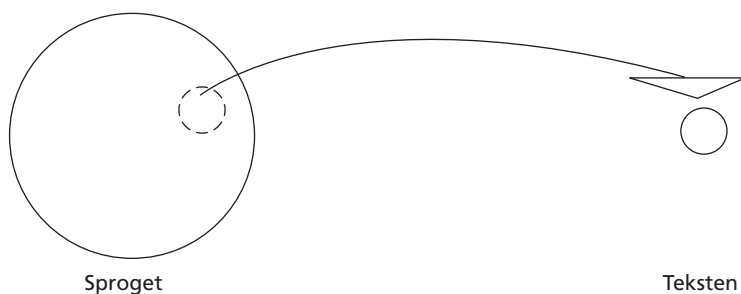
Sproget er en rigt facetteret størrelse, og dets beskrivelsesapparat må derfor også rumme mange facetter. Vi har fokuseret på de store linjer, og vi har forenklet, hvor det har været muligt, men bogen rummer alligevel en del begreber. Det er vilkåret, når vi ønsker en sprogbeskrivelse og en model til tekstanalyse, der er rig nok til at indfange sprogbrug i al dens dynamik og kompleksitet.

I dette kapitel beskriver vi – kort og generelt – hvad vi mener med, at sproget kan betragtes som en ressource (i afsnit 1.1), hvordan vi kan betragte sprogbrug ud fra en række niveauer (i afsnit 1.2), og hvordan sproget rummer forskellige, overordnede områder af betydning (i afsnit 1.3). Kapitlet munder ud i en figurativ oversigt over sprogbeskrivelsens niveauer og betydningsområder.

1.1 Sproget er en ressource

Sproget er et stort, abstrakt potentiale, der ligger bag enhver sprogbrug, altså bag enhver tekst. Sproget er med andre ord en usynlig størrelse af grammatiske former og bindinger med forskellige betydninger, som vi i større eller mindre grad gør brug af, når vi skaber en konkret tekst.

Vi bruger ikke hele vores sprog på én gang, når vi kommunikerer, vi (ud)vælger dele af det. Denne sammenhæng, som vi betegner instantiering, kan vi illustrere som i Figur 1.1.

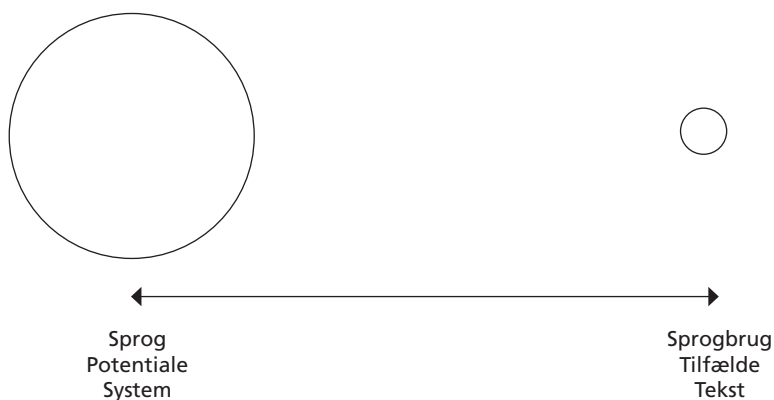
Figur 1.1: Instantiering

Figur 1.1 viser, at instantiering betegner sammenhængen mellem sprog som abstrakt system og sprog som konkret tekst. Sprog som system er det, vi henviser til, når vi blot bruger betegnelsen 'sproget'. Sprog som konkret tekst er det, vi henviser til, når vi bruger betegnelsen 'sprogbrug'.

Sproget er altså et enormt potentiale, som delvist instantieres hver gang, en tekst konstrueres. Det er aldrig hele systemet (altså hele potentialet), der instantieres som tekst – dette ville give en alt for lang og kompliceret tekst til, at den ville kunne fungere – men kun dele af systemet. Teksten fungerer med andre ord som et tilfælde (dvs. en manifestation) af dele af systemet. I produktionsøjemed skaber den enkelte sprogbrugers valg (af dele af systemet) sammenhængen mellem det abstrakte sprogsystem og den konkrete sprogbrug. Det er således vigtigt, at vi holder os *valget* for øje, når vi betragter sprogbrug. En sprogbrug skabes ved, at afsender vælger at instantiere en del af sin sproglige ressource frem for andre dele. Den sprogbrug, som modtager møder, skal derfor ikke kun forstås i lyset af det valgte, men også i lyset af alt det, som afsender kunne have valgt at instantiere. En tekst skal altså forstås på baggrund af potentialet, men samtidig kan potentialet kun beskrives gennem observation af tekst. Vi kan ikke direkte iagttage sproget som system, men vi kan beskrive det ud fra de tekster, vi omgiver os med.

Når sprog og tekst (sprogbrug) på denne måde er indbyrdes afhængige størrelser, og vi derfor kan bevæge os begge veje, altså både fra sprog til sprogbrug og fra sprogbrug til sprog, kan vi opfatte instantiering som et kontinuum, hvor sproget betegner den mest generelle ende, mens sprogbrugen betegner den mest konkretiserede ende. Dette illustrerer vi i Figur 1.2.

Figur 1.2: Instantiering som kontinuum

Instantiering er ikke blot en teoretisk dimension til at forklare sammenhængen mellem et abstraktum som sproget og et konkretum som tekst(er), men også en forklaringsmodel til at sikre en grundlæggende forståelse af, hvad der foregår i en sproglig interaktion: Når en afsender og en modtager forstår hinanden, er det kun muligt, fordi de begge trækker på det samme system, nemlig det, der ligger bag de tekster, de kommunikerer igennem.

1.2 Sprogbeskrivelsen foregår på tre niveauer

Med sine mange betydninger, former samt relationer mellem netop betydninger og former fungerer sproget – og dermed også sprogbrug – på så mange planer og er så rig en ressource, at vi ikke kan beskrive det hele på en gang. Vi har brug for at kunne dele op og betragte sproget i afgrænsede områder. Sprogbeskrivelsen i denne bog er delt op i tre niveauer, nemlig leksikogrammatik, tekst og kontekst, hvilket vi illustrerer i Figur 1.3.

Figur 1.3: Sprogbeskrivelsens 3 niveauer

1.2.1 Leksikogrammatik

Det leksikogrammatiske niveau forener beskrivelsen af sprogets former (et 'verbum' er fx en sproglig form) med dets betydninger (en betydning, i øvrigt typisk formet af et verbum, er fx en 'proces') herunder dets leksik; leksikken er ordenes betydning, som de fremgår af en ordbog (en proces formet af et verbum har fx den leksikalske betydning af 'spise'). Betydning er imidlertid mere end alene leksik, det er også grammatik. Og derudover kan vi betragte betydning også som de bredere (med)betydninger, som brug af bestemte ord, vendinger og sætninger har i en (kulturel) sammenhæng.

På det leksikogrammatiske niveau beskriver vi sprogets former og betydninger og disses relationer både indbyrdes (mellem én form og en anden samt mellem én betydning og en anden) og i forhold til hinanden (mellem en betydning og en form) fra morfem til sætning, altså fra den mindste betydningsbærende del af et ord til den største grammatiske sammenhæng, som sproget giver os at kommunikere med, nemlig sætningen. Netop sætningen er i denne sprogbeskrivelse den centrale helhed.

1.2.2 Tekst

Når vi bevæger os ud over grænserne for sætningen, bevæger vi os ud af leksikogrammatikken og op på et niveau, hvor vi finder en række tekstmønstre. Disse tekstmønstre, som går på tværs af tekstens enkelte sætninger, holder teksten sammen som en enhed, selvom den leksikogrammatisk kan deles op (i sætninger, ord og morfemer). Hvor vi på det leksikogrammatiske niveau beskriver sproget op til og med sætningen (og sætningskomplekset), beskriver vi på niveauet for tekst sproget – og den konkrete sprogbrug, vi støder på – over sætningsniveau.

1.2.3 Kontekst

En tekst får mening i kraft af den situation, hvori den udfoldes og har betydning. Denne situation betegner vi konteksten. Konteksten er afgørende for, hvilke valg fra sprogsystemet (: hvilken sprogbrug) det i en given situation er passende at instantiere. Dette betyder imidlertid ikke, at sammenhængen mellem tekst og konteksten er en simpel envejsproces, hvor konteksten alene konstituerer teksten. Det modsatte er også tilfældet, idet teksten i høj grad er definerende for det rum – den situation – som opstår omkring den. Af denne grund betragter vi tekst og kontekst som to størrelser i et indbyrdes afhængigt forhold til hinanden – enhver tekst både skaber og fungerer i kraft af sin kontekst.

På niveauet for kontekst beskriver vi de situationelle forhold, som er relevante at medtænke, når vi skal forklare, hvordan en tekst spiller ind i en kommunikativ sammenhæng.

1.3 Sproget rummer fire hovedtyper af betydning

Sproget har fire hovedtyper af betydning, hvilket vi også kalder metafunktioner; disse overordnede funktionelle områder i sproget går under betegnelserne den eksperientielle, den logiske, den interpersonelle og den tekstuelle metafunktion.

Gennem den eksperientielle og den logiske metafunktion organiserer sproget betydning om den ydre, fysiske og den indre, mentale verden; den eksperientielle metafunktion handler om, hvordan den enkelte sætning afspejler verden ved at konstruere den som begivenheder, og den logiske metafunktion handler om, hvordan enkelte begivenheder kan forbindes som en sekvens af begivenheder. Den interpersonelle metafunktion organiserer betydning om mellemmenneskelige roller og relationer i verden. Endelig er den tekstuelle metafunktion sproget i den forstand, at den organiserer eksperientiel, logisk og interpersonel betydning. Metafunktionerne fungerer på samme tid i enhver sprogbrug – en hvilken som helst tekst rummer altså eksperientiel, logisk, interpersonel og tekstuel betydning.

I afsnit 1.2.3 fastslog vi, at tekst og kontekst er interdependente størrelser – teksten er medskaber af konteksten og omvendt. De fire metafunktioner virker derfor ikke kun på de egentligt sproglige niveauer, altså på det leksikogrammatisk niveau og på tekstniveau, de definerer også områder i konteksten. Således er metafunktionerne på spil på alle 3 niveauer af sprogbeskrivelsen, og vores overordnede organisering af sprogbeskrivelsen i denne bog kan illustreres som i Figur 1.4.

Figur 1.4: Sprogbeskrivelsens niveauer og metafunktioner